

ODVOĐENJE MLADE

Još u ranom djetinjstvu, od svoje četrnaeste godine djevojčice počinju pripremati spremu za udaju. One su od rane mladosti učile tkati, presti, vesti... Ako je u istom domaćinstvu živjelo više porodica, majke su se takmičile koja će bolje i ljepše opremiti svoju ćerku. Pratilo se čija je majka i koja cura *najrukatiya* - najspretnija u ručnom radu. U starije vrijeme, malim djevojčicama se, da bi bile spretne u ručnom radu, kroz njedra probacivao *burnjak* - šareni gušter. Zamotaju ga u neku krpu i provuku djevojčicama kroz košulju.

Ranije se prvo pravio sanduk za curu i u njega se slagalo ono šta se pripremi, a pripremalno se kad god se ima vremena za to. Pripremljene stvari su se godinama čuvale u djevojačkom domu. Na *vrljike* - grede u kući se stavljaju košulje, na *pante* - grede u kući ponjave, biljevi, šarenice, strože, jastuci, plahte, *čaršapi* - čaršafi, vreće i torbe pogačare, ručkarice, užinarice. Mlada sprema po 7-8 *poljevača* - tkani laneni peškiri koji se koriste za umivanje. Pored toga sprema krpe za brisanje suđa. Mlada će sa sobom u novi dom donijeti i *legen* - lavor. Nastojalo se da do prosidbe sve bude spremno. Dešavalo se da u djevojačku kuću dođe neka mlađa momkova rodica da prekopira neki motiv za vez ili tkanje, mada je skriveni cilj ove posjete bilo i odmjeravanje pripremljenog dara.

Kada se cura i momak svide jedno drugome, i kada su roditelji sa tom činjenicom upoznati i ako se slažu oko njihovog izbora, kreće dogovor oko detalja. Prvo momak sa svojim bratom ili nekim prijateljima dolazi u djevojačku kuću da djevojka zvanično roditeljima objavi njihovu vezu. Njeni roditelji, odnosno otac, joj kaže da momkovi trebaju doći na pitanje. Momkov otac, najčešće sa još dvoje svjedoka, desetak-petnaest dana pred prošnju dolazi *na ugovor* u djevojčinu kuću. Sa sobom nosi pola litre rakije i očevi se dogovaraju o daljim planovima, odnosno o danu prosidbe. Domaćica za to vrijeme postavi malo bolji ručak ili večeru uz koji se oni dogovaraju.

Na prošnju su ranije dolazila samo tri čovjeka: mladoženjin otac, stari svat i još neko od komšija ili rodbine, a u skorijoj prošlosti moglo ih je biti i više i to samo muškaraca (svekar, djever i zetovi, jer će oni imati uloge starog svata i vojvode na samom vjenčanju) i obavezno bez mladoženje. Vjerovalo se da se u prošnju ne valja gologlavo ići. Djevojčini roditelji pripreme pečeno prase za taj dan, a mladoženjini dolaze sa rakijom. U slučaju da je djevojka iz siromašne kuće ili da nema roditelja, momkovi prosci će donijeti sa sobom potrebnu hranu za prosidbu. U djevojačku kuću se ranije stizalo prije ručka, a u novije vrijeme uveče. Ako dolaze prije ručka, prvo se ruča i onda se sjedi, šali i razgovara do večere, kada momkovi pokreću priču o razlogu njihovog dolaska. Tada se prvi put izvodi djevojka pred proscu. Izvodi je brat ukoliko ga ima. Budući svekar djevojku ponudi ploskom rakije. Ona ga poljubi u ruku i rakiju proslijedi svom ocu, koji nazdravi i vrati je budućem prijatelju. On nazdravi i ponovo ponudi djevojci rakiju. Ona je prihvata, otpije malo i daje bratu koji ju je izveo, a on kad otpije daje i ocu da se posluži. Svi prisutni popiju po malo rakije. Nakon ovoga smatra se da je djevojka pristala da se uda i da su se svi složili sa ovom odlukom. Djevojka se izljubi sa svekrom i sa svim prisutnima, uzme od svekra jabuku, za nju pripremljenu, i brat je izvodi u drugu prostoriju. U jabuku su zabodene tri pare različitih vrijednosti (ranije su to bile gvozdene novčanice od 50, 20 i 10 dinara). U novije vrijeme svekar je novcem darovao mladu. Nakon dogovora o broju i sastavu svatova, kao i ostalim detaljima vezanim za svadbenu veselje, gostima i ukućanima se postavlja večera koja prolazi u pjesmi i veselju. Pucnjavom se obavještava komšiluk da je mlada iz te kuće isprošena. Djevojka se pojavljuje još jednom pred polazak prosaca, noseći darove. Svekra daruje torbom,

košuljom i čarapama, starog svata torbom i čarapama, a trećeg tkanim peškirom. Ranije su svi darovi bili ručni rad koji je napravila mlada, a u novije vrijeme košulje i peškire su kupovali za ovu priliku. Veselje traje do zore, kada prosci polaze kući, jer komšiluk treba da vidi da je cura isprošena i kako je darovala svoje prosce.

Sedam dana nakon prosidbe djevojci u posjetu dolazi buduća svekrva sa još jednom ili više ženskih osoba (jetrva, snaha ili komšinica). Svekrva sa sobom donosi torbu, sa uštipcima, pogačom, pečenom kokoškom, grudom sira, kajganom, pitom i rakijom. Cura ih dočeka i izljubi, pa se hrana postavlja na sto i djevojka se sa ostalim ukućanima pridružuje zajedničkom ručku. I na ovom ručku se dogovaraju detalji oko svadbe i pregleda se dar koji je djevojka pripremila za svatove. Posebno se sprema kućni dar i čine ga: posteljarka, torbe povezače, povrazače, torbe pogačara i mlinarica, tkane vreće... Posebno se priprema i dar za svekra i svekrvu i obavezno su tu bili jastuci, plahta i ćebe. Pored toga svekru i svekrvi su se poklanjale košulje, peškiri, torbe, a ponekad materijali za šivanje. Morali su se pripremiti darovi i za ostale ukućane i najbliže rođake u novom domu: babi, djeverima, zaovama, ako su oženjeni i udati njihovim supružnicima i djeci, kumovima, starom svatu, vojvodi... Za njih se uglavnom pripremala košulja, čarape i peškir ili materijali za šivanje. Ostali, manje važni svatovi su takođe darivani i to žene rubcem, a muški maramicom. Djevojčin otac je u novije vrijeme ćerki za udaju kupovao sobu, dok su ranije cure sa sobom u novi dom nosile strožu ili perušinu, jastuke i posteljinu da sebi namjeste bračnu postelju. Ako djevojka ima spremne darove svadba će se brzo obaviti, a ako nema sačekće se i po šest nedelja do svadbe da bi ona stigla da pripremi ono šta joj nedostaje. Po polasku cura daruje svekrvu košuljom, *boščom* - maramom za glavu, *vertunom* - pregačom i torbom. I pratnja dobije neki simboličan poklon, najčešće peškir.

Svatovi djevojčinoj kući kreću izjutra rano. Oni sa sobom nose pečeno prase. Dolazi paran broj svatova i predvodi ih stari svat. Kad se približe djevojčinoj kući pred svatovima ide vojvoda. Odvaja se i prvi stiže do kuće i ne pozdravljajući nikoga, u tišini uzima barjak koji je zadjeven za zgradu, neka od djevojaka iz kuće ga kiti košuljom i on se vraća pred svatove, pa svi zajedno dolaze pred djevojčinu kuću i sjedaju za trpezu, koja je ukoliko nije studen postavljena u dvoru, a ukoliko jeste postavljena je u kući. Dok se svatovi okupljaju mlada se sprema. U novije vrijeme ona je oblačila haljinu, cipele i *šlajer* - veo, koje joj je prije svadbe kupovala svekrva. Ova savremena cura je za svadbenu veselje išla na frizuru u Baljaluku. Svatovi popiju kafu i rakiju i onda traže da vide mladu. Dovodi se jedna djevojka i niko ništa ne govori, dovodi se druga djevojka i niko ništa ne govori, pa onda neko od svatova traži da im se izvede ona po koju su došli, a ne ove lažne djevojke. Nakon toga mladin brat izvodi sestru pred svatove i pita: "Ko se prima ove moje sestre?" Pitanje postavlja tri puta i tek nakon trećeg puta svekar ustaje i odgovara: "Primam se ja, u dobru i u zlu, u dobru i u zlu, i u dobru i u zlu." Nakon toga mlada se poljubi sa bratom, djeverovima i preuzima je tzv. ručni djever, neko od mladoženjine muške pratnje. Njegov zadatak je da je "samo zrno pšenično rastavi od rođenog brata". Kad obavi ovaj zadatak pridružuje mu se kućni đever (mladoženjin brat). Njih dvojica će cijeli dan pratiti djevojku i vjerovalo se da brak neće biti srećan ako neko prođe između mlade i djevera. Mlada se nakon preuzimanja od brata izljubi sa svekrom i prolazi oko stola i ljubi se sa starim svatom, kumom i ostalim svatovima pa je djeveri odvođe od svatova u zgradu. Svekar je, u novije vrijeme, nakon preuzimanja mlade darovao njenog brata novcem. Zanimljiv stari običaj je da mladu prvi put izvode u momkovim cipelama i kaputu, koje su svatovi donijeli sa sobom. Postavlja se hrana i njima u zgradi i ostalim svatovima za glavnom trpezom. Za sve ovo vrijeme mladoženja koji je po djevojku stigao sa svatovima čuva konje. Vjerovalo se da nije dobro da neko ošiša konje za vrijeme svadbe. On najčešće ni ne prilazi drugim svatovima, čak mu se i

hrana donosi tu kod konja. Nakon jela kreće se mladoženjinom kući, a prije polaska na kola treba zapakovati djevojačku spremu. Ranije se prvo iznosio sanduk sa robom na kojem sjedi muško dijete. Sanduk se otkupljuje tako što se tom djetetu daju novci. Otkupljuje ga svekar i sanduk se stavlja na kola koja će spremu voziti. Zatim se na kola stavlja ostatak dara. Kad se sve napakuje prekrije se velikom tkanom maramom. Kola sa darom, napakovana tako da se vidi šta sve djevojka nosi u novi dom, idu za svatovima. Svatovi, kola i konji koji odvoze spremu, ali i druga kola i konji koji su u povorci došli po mladu se kite maramicama, maramama i peškirimama. U novije vrijeme kićenje svatova, konja i kola se plaćalo sitim novcem. Kada je sve zapakovano do kola za mladu dolazi mladin otac, držeći se za lotre kola klekne lijevom nogom kraj kola i mlada se u kola penje koristeći njegovu desnu nogu kao stepenicu. Otac ustaje i poljube se. Ukoliko mlada nema oca, ovu ulogu može preuzeti brat, a dešavalo se da to uradi i majka. U ta kola sa mladom sjedaju kum i neke od cura koje su stigle u svatovskoj povorci. Mladoženja i djeveri će ih pratiti na konjima ili će se voziti u svekrovim kolima. Svatovi pjevajući, veseleći se i pucajući odlaze mladoženjinom kući. Najčešće su pjevane sljedeće pjesme:

*Oj trnove međice i lađana vođice
če čavka čemerika, čekaj dragi do jeseni
oću ti neću ti, neću vala nikada*

*Rodile žute ljelje, ko će ljelje pokupiti
če čavka čemerika, čekaj dragi do jeseni
oću ti neću ti, neću vala nikada*

Mladini gosti koji su dočekali mladoženjine svatove u njenoj kući, ostaju u dvorištu plaćući za njom. Tek kad mlada ode gosti koji su skupljeni kod njene kuće će sjesti i gostiti se iz pjesmu i veselje. U novije vrijeme je sa mladom iz njene kuće išlo nekoliko osoba, najčešće mladina sestra i još neko od bližeg roda, da joj pomognu u dijeljenju dara i opremanju sobe u novom domu. Ukoliko je na ovaj dan obavljano crkveno vjenčanje iz djevojčine kuće se išlo u crkvu, pa onda mladoženjinom kući. Znalo se dešavati da sveštenik dolazi mladoženjinom kući da tamo obavi čin crkvenog vjenčanja. U novije vrijeme opštinsko vjenčanje je obavljano par dana pred svadbu i njemu su prisustvovali samo mladenci i kumovi. Nakon ovog čina mladenci su se vraćali svako svojoj kući do svadbenog veselja, kada zvanično počinje njihov zajednički život.

Dešavalo se da mladenci pobjegnu i krijući počnu zajednički život. Nekada su mladenci ovo radili, jer im se nije dalo čekati da prođu sve svadbene ceremonije, a nekada je razlog njihove tajne svadbe bio finansijske prirode. U oba slučaju nije bilo običaja ispraćanja mlade niti svadbenog veselja. Ipak se jedan dan pozivala najuža rodbina i prijatelji na piće i to je bio način da se svi obavijeste o ovoj novosti i da se podijele darovi koje je djevojka ranije pripremila i ostavila u svojoj kući kad je pobjegla da se uda. Djevojčini bi spakovali i u novi dom poslali njen dar koji je bio nešto skromniji, jer nije bilo poklona za svakog svadbara. Otac je kupovao sobu za mladence i dovezio je u novi dom. Kako god da se uda morala je imati spreman dar za kuću, za svekra i svekrvu, najbliži rod i opremu za svoju novu sobu.

Prof. dr Irena Medar Tanjga